Yeni Bir Sanat Eğitimi İçin

Hayri Esmer

Üzerinde çok konuşulan, ancak konuşulduğu kadar sorgulamalara ve değişime yatkın olmayan bir sanat eğitimine sahibiz. Sorgulamayı, dönüşümü, yenileşmeyi ve sonunda özgürleştirmeyi gelenekselleştirmesi gereken bu alanın, bu derece kendi doğasına aykırı bir yapılanma içinde olması gerçekten düşündürücü ve bize özgü "geleneklerden" biri olsa gerek. Kanımca bu alandaki en büyük sorunumuz, yüksek öğretimde sanat eğitimini verenlerin büyük ölçüde sanatın doğasını tam kavrayamamış olmasında; bundan dolayı da bireyin yaratıcı yetilerini ortaya çıkarmak yerine, teknik bilgi, beceri ve diğer bilindik deneyimlerin aktarılmasında somutlaşmaktadır. Bireyin kendi varlığını eksen alan, onu önemseyen, onun kendi yetilerini bilgi temelinde geliştirmeyi, özgün bir şekilde yapılandırmayı hedefleyen ve bunu bir programa dönüştüren eğitimin çok uzağındayız. Başka türlü nasıl açıklanabilir, çağdaş sanatla eğitimimiz arasındaki mesafenin uzaklığı?

Sistematik Bakış Sorunu

80'lerden bu yana sayısal anlamda artan kurumsal yapılanmalara ve uygulamalara karşı, gerekliliklere uygun eğitimin halen bireysel çabalarla süregelmesi, daha doğrusu sistematik bir boyutta kurumsallaşamaması, ülkemizdeki birçok şey gibi sanat eğitiminin de büyük ölçüde bilimsel gerekliliklerin uzağında konumlanmasını sağlamaktadır. Gelişmişliği, yöntem ve bakış sorunsalından ayırıp sadece teknik araç ve donanımı olarak görerek sorunların aşılamayacağı ortada. Sanat geçmişten bu yana 'bakış' sorunu olarak öğrenilebilen/öğretilebilen ve alışkanlığa dönüştürülebilen bir şey olarak bilinmektedir. Onun eğitimi de yapısı gereği bireylere bağlı olduğu halde bireysel değil, kurumsal deneyim kazandırma alanı olarak bugün her zamankinden daha çok bir bilgi ve sistem sorununa dönüşmüştür.

Eğitimin zaten sistemli olması gerektiği bir yana, ülkemizde 80'lerin başında beşi geçmeyen sadece Güzel Sanatlar'ın sayısı bugün 50'ye yaklaşmıştır. Sanatı yaygınlaştırma kaygısı olarak bu olumlu, ancak bunun deneyim eksikliği taşıyan kişilere terk edilmesi, rastlantısallığın ve keyfiyetin duruma müdahil edilmesi, işleyişte bir belirsizliği, düzey sorununu ve kaosu da beraberinde getirmiş; iyi niyetle de olsa sanat yerine başka şeylerin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bireysel uygulamaların sözde sistemleşmiş öneriler olarak sunulduğu, öznel bir varlık olarak bireyin göz ardı edildiği, 'geleneksel' bile olmayan benzer düşünüş ve uygulamalarla karşı karşıyayız. Benzerlik çağımızın bir hastalığı elbette, ancak buna karşı direnç göstermesi gereken sanat eğitimi, neden bu hastalıklı yapının bir parçası olmaya dünden razı? Örneğin neden atölyesinden mezun olan öğrencisiyle hocası arasındaki paralellikler, öğrencinin sanatçı olması önündeki en önemli seti oluşturur? Onca öğrencinin karakteri ile hocasının benzerliğinin aynı atölyede buluşması bir tesadüf müdür? Ya da sanat eğitimi bizi dönüştürmeyi hedeflerken, kendi bireysel farklılıklarımızı derinleştirmek yerine sisteme ve hocalarımıza benzetme, onunla bütünleştirme üzerine mi kurulu? Bu anlamda bireyin kendi özgül ve özgün alanını yaratmada yol kat edemediğimiz ortada. Sanat eğitiminin kendi içsel sorunlarını, sahici

ve bu alanın tarihsel yapısına uygun bir sorgulamayla ele almaksızın aşabilmesi olanaksız görünmektedir.

Sanat Eğitiminde 'Kendisi Olmak'

Bu görünümün en büyük açmazı sahicilikle ilgilidir. Semih Gümüş "kendisi olmayan bir yazar" dan bahseder. Bunu "kendisi olmayan bir sanatçı" şeklinde de düşünmemizde bir sakınca olmasa gerek. Günümüz sanatçısıyla 'temsil ettiği' şey arasındaki bağ kopmuş; bu bağ, yeni güç ilişkileri ekseninde isteyerek ya da istemeyerek, çoğu zaman yapay karakteriyle yeniden oluşturulmaya terk edilmiştir. Daha açık bir ifadeyle sanatçı diye karşılaştığınız kişinin çoğu kez "sanatçı olmama" olasılığı yüksektir. Elbette bu geniş kavrama bu derece kesin bir sınırlama ile bakmak, hele bugün için, çok kolay değil. Bu geniş yelpaze içinde, özellikle de sanat için görecelilik her zaman olasıdır; ancak buradaki kesin vurgu daha çok, sahip olduğu alanın gerektirdiği tarihsel bilgi, birikim ve sanatın bulunduğu noktadan yaşama bakma ve onun gerekleri doğrultusunda öneri getirebilme ölçütleriyle ilgilidir. Çünkü bu anlamda her zamankinden daha çok ve daha sık "sanatçı gibi bakmayan sanatçı", "sanat eğitimcisi gibi davranmayan sanat eğitimcisi" ile karşı karşıyayız. Bu daha çok organik yapının/dokunun bozulması gibi toplumun tümüne sirayet etmiş bir hastalıktır. Bu anlamda sanatçı ya da herhangi bir alan uzmanının toplumdaki diğer bireylerle ayrıksılaştığı en önemli nokta bilgi ve deneyim donanımı ile konumlandığı noktadır; ve oradan toplum ile geliştirdiği sağlıklı ilişkidir. Bundan dolayıdır ki beklentimiz: bir eğitimcinin yalnızca kendi alanının gerektirdiği teknik ve değişmez bilgiyi aktaran değil, bunun yanı sıra, sürekli değişim halinde olan toplumsal olay ve olguları gözleyen; bunları farklı disiplinler içinden görebilen ve ilişkiler kurabilen; bunlardan bireye/sanatçıya dair sorunlar çıkarabilen; nihayetinde de bu sorunlara kendini de dahil ederek, sanatın kendi dil yapısıyla örtüştürüp yapıta dönüştürebilme becerilerini öğrencisine kazandırabilme yönünde olmalıdır. Çağdaş bir sanat eğitiminde bunların sistematik yöntemlerle yapılması gerektiğinden kuşku duyulmamalıdır. Nitekim bunu yapan örnek birey ve kurumlar yok değildir ülkemizde ve dünyada. Bu bağlamda yaşadığı coğrafyadan ve içinde büyüdüğü kültürel ortamdan habersiz, onu algılama, kavrama, değerlendirme ve yorumlama mekanizmalarına sahip olamayan, yani kendisinden ve yaşadığı toplumun kültürel birikiminden bihaber, bireyler nasıl "kendisi" olabilir ki? Ya da en iyi olasılıkla toplumun kültürel birikimi deyince popülist bir gelenek anlayışını ve onun olduğu gibi sürdürülmesini anlayan bir sanat algısının çağdaşlıkla ne ilgisi olabilir ki? Ama ne tuhaftır ki hala üçüncü sınıf bir alanda enerjimiz, kendimize ve çağımıza özgü bir alan yaratabilmenin uzağına akmakta ve çoğu kez boşa gitmektedir.

Bilgi Sorunu ve Görsellik

Türkiye'deki sanat eğitiminde en büyük eksikliklerden biri de sanatın zihinsel ve kavramsal süreçlerden çok, görsel bir olgu olarak yapılanmasıyla ilgili olsa gerek. Bu sanatta görsel bir dil kullanılsa bile kurgusal yapısı ve omurgası tamamen zihinsel ve kavramsal süreçlerle örülmüş ideolojik bir eylemdir. 20. yüzyıl sanatı bunun en iyi örnekleriyle doludur. Önceki yüzyıllarda da, günümüzde de bu gerçek değişmiş değildir. Varoluşunu bilgi ile temellendiremeyen, bakışını

kavramsallaştıramayan bir görselliğin, hele günümüzde, yaşayabilme şansı hiç mi hiç görünmemektedir. Kuşku yok ki bu yönlerin varolması, ona kendinden önceki kültürel değerlerle ilintili bir varoluş sağlayarak, onu yapıt kategorisinde değerlendirmemizi de sağlayacaktır. Bu aynı zamanda yapıta potansiyel olarak bağımsız bir duruş niteliği de atfeder. Zaten öncesi ve sonrası olmayan bir sanat düşünülemeyeceğine göre bu bağların kavramsallaştırılmış deneyimlerle somutlaşması kaçınılmazdır. Hele bugünün farklı disiplinlerin yardımını/bilgisini gereksinen çoğulcu bakışı dikkate alındığında, günümüz sanatının ve eğitiminin bundan uzakta konumlanması olanaksız görülmektedir. Bu görülür, somut gerçeğe karşın bunun altyapısına dair kurumsal yapılanmaya ve ilgiye ne yazık ki çok az tanık olmaktayız. Programlardaki kuramsal derslerin önemsizliği, ya da gerektiği gibi uygulanmaması, zaten sınırlı olan literatürün takip edilmemesi, sanat kuramları paralelinde önyargısız sistematik bir sorgulamanın kurumsal düzeyse kanıksanmaması, veya tüm bunlara önyargılı bakmakla umutlu beklentiler, kuşku yok ki daha ileri zamanlara ertelenmektedir. Öte yandan sanattaki yaratıcılığın gereksindiği çok yönlü ve derinlikli bilgi göreceli de olsa sanat eğitimcisine/sanatçıya bir esneklik ve özgürlük de sunmaktadır. Ancak sanıldığı gibi bu özgürlük ‘keyfiyetle’ değil yetkin kuramsal bilgiyle desteklendiği sürece asıl zeminine oturur. Ne yazık ki 20. Yüzyılın ikinci yarısında sınırları genişleyen sanat algısı, çeşitlenen bakışlar, belirsizleşen ölçütler ve sanatın kendi yapısına dair geliştirilen sorgulamalar, ülkemizde olması gereken düzlemden uzaklaştırılarak, sanatı ve eğitimini “keyfiyet” kavramıyla açıklayabileceğimiz muğlak ve dayanıksız bir zemine sürükledi ve öyle algılanmak istendi. Bu da deneyim ve kavramsal algının estetize edilmiş bir görsellikle örtülebileceği ve dolayısıyla onunla yetinilebileceği düşüncesini yaygınlaştırdı ki, bugün bu örtük de olsa yaygın bir inançtır.

Özetle günümüzde sanat eğitimini, çağımız sanatının çoğulcu yapısını doğru bir zeminde algılayabilen, özgürlük düşüncesine tutkuyla bağlı, sanatın bulunduğu noktadan görebilen, bireyin kendi kişiliğini merkez alarak farklılığını burada derinleştirebilen, sistematize olmuş bir bilgi sorunu olarak görmek gerek. Ayrıca düşünsel temellerini ve yaslanması gereken kültürel alt yapısını dışlayarak yalnızca görselliğe ve dar bir ‘estetik’ kategoriye tutunan ve onunla var olma çabasına öncelik veren bir anlayışın toplumsal hayatta kendi varlık alanını yaratabilmesi bir yana, ideolojik duruşunu da gerçekleştirmesi beklenemez. Bunun sonucu olarak da sanatın sıradanlaştığı, önemsizleştiği, anlaşılmadığı ve toplum hayatında değerini yitirerek, anlam bulamadığı ‘yapay’ ve ‘boşuna’ bir eyleme dönüşmesi engellenemeyecektir.

İletişim İçin

Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Yunus Emre Kampüsü,26470, Eskişehir
Tel: (222) 335 0580 / 4208 Cep: (533 226 43 60
Mail: hayrie@anadolu.edu.tr
hayriesmer@gmail.com